

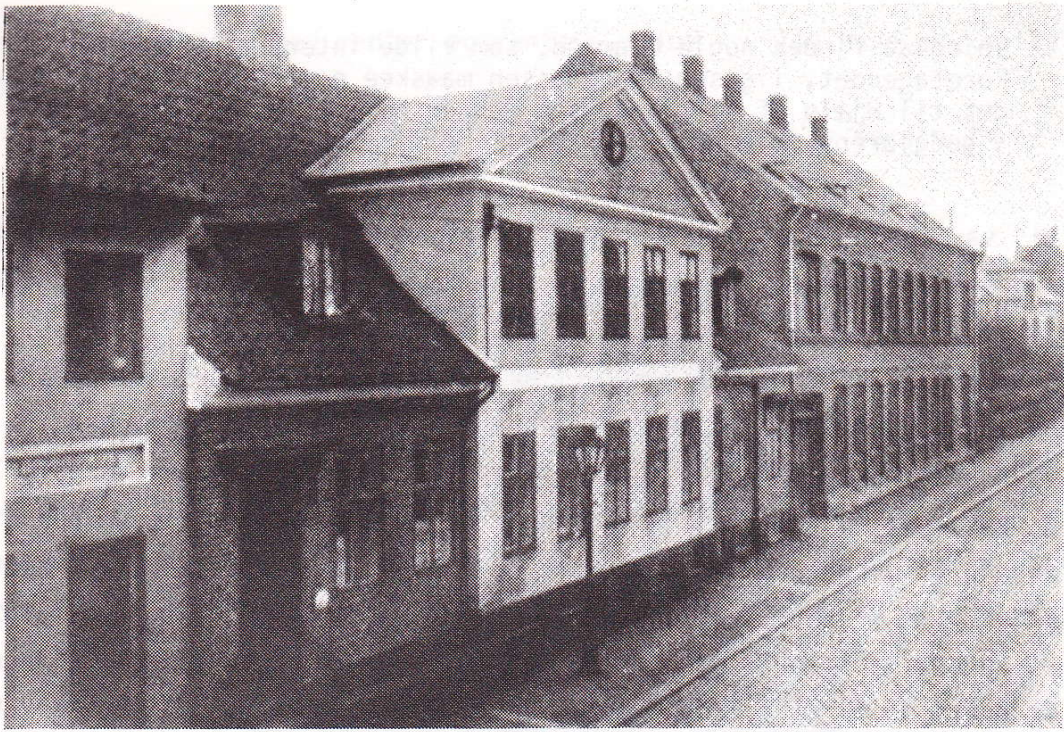
HILLERØD
BORGERSTIFTELSE

1867 – 1992

AF

EVA HOLM-NIELSEN

Hillerød Borgerstiftelse, Helsingørsgade 39. Foto 1916.

OPRETTELSE AF BORGERSTIFTELSEN

Den 23. februar 1992 er det 125 år, siden Borgerstiftelsen blev oprettet. Det begyndte med et avisopråb. Under overskriften "Fribolig for gamle Borgere og deres Enker" kunne man den 31. december 1866 læse følgende på forsiden af Frederiksborg Amts-Tidende:

Medens man mange Steder anstrænger sig for at skaffe Friboliger for trængende Borgere og deres Enker, for at disse ikke, naar de paa Grund af Alderdom ikke kunne arbeide mere, skulle friste den haarde Skjæbne at komme i Fattighuset, er det mærkværdigt, at der heri Byen aldeles ikke bliver gjort noget i denne Retning. Vi skulle villig indrømme, at det just ikke vil være let at faae saadanne Friboliger opførte, men naar blot nogle Mænd med Alvor og Energi vilde tage sig af Sagen, saa troe vi nok, at det vilde gaae heri Byen ligesaa godt som i mange andre Byer. Vi have tænkt os, at man maaskee kunde skaffe de nødvendige Midler tilstede f. Ex. ved en Fiirskillingsubskription, Dillettantforestillinger, Koncerter, Tombolaer og Bazarer osv. Maaske kunde der

jo ogsaa findes nogle Rigmænd, som vilde interessere sig for Foretagendet, ligesom Sparekassen maaskee ogsaa vilde komme det til Hjælp af sit Fond, som den er berettiget til at bruge i godgjørende Øiemed.

"Vi" var murermester, senere bygningsinspektør, Eilert Dahl, som havde set noget lignende praktiseret andetsteds og nu havde fået skræddermester Milner med på ideen.

Et sådant initiativ skulle naturligvis ses i lyset af de muligheder, borgere og næringsdrivende havde i tilfælde af sygdom og uarbejdsdygtighed i alderdommen. Det var før sociallovgivningens tid, og de socialt svage var overladt til sig selv - eller til fattigvæsenet, hvis ikke de havde mulighed for at blive forsørget af deres familie. "Lov om Alderdomsunderstøttelse til værdigt Trængende gamle uden for Fattigvæsenet" blev først gennemført den 9. april 1891.¹

Det kunne føles meget ydmygende at måtte ty til fattigvæsenet. i "Danmarks Riges Grundlov af 5. Juni 1849", § 89, hedder det at "Den, som ikke selv kan ernære sig eller Sine, og hvis Forsørgelse ikke paaligger nogen Anden, er berettiget til at erholde Hjælp af det Offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyde".² Grundloven sikrede altså de fattige ret til hjælp, men prisen var høj. Man mistede sin private ejendom, ligesom man mistede både valgret og valgbarhed.

Henstillingen i Frederiksborg Amts-Tidende resulterede i, at nogle af Hillerøds og Frederiksborg Nyhuses fremtrædende mænd gik sammen med Dahl og Milner om udformningen af en husstandsomdelt skrivelse vedrørende støtte i form af ugentlige 4-skillingsbidrag.

Interessen var overvældende, og i Frederiksborg Amts-Tidende tirsdag den 19. februar 1867 inviterede den selvbestaltede komité til borgermøde på Hille-rød Rådstue om lørdagen, den 23. februar, "For at tage Bestemmelse om Oprettelsen af en Stiftelse for gamle, trængende og svagelige Borgere".

På mødet blev der nedsat en bestyrelse, bestående af murermester Dahl, formand, telegrafbestyrer Praëm, næstformand, købmand Severin Møller, kasserer, slagtermester C. Fishmann, skræddermester Milner, farver Thygesen, smedemester Jensen, fabrikant Orlov Andersen og karetmager C. Nielsen.

Det blev vedtaget, at bestyrelsen skulle holde møde første tirsdag i hver måned, og "desuden saa ofte som Sager forelaae til hurtig Afgjørelse".³

Pengene strømmede ind. Blot en uge efter mødet udgjorde stiftelsens fond 189 rigsdaler og 12 skilling foruden en obligation på 50 rigsdaler. 4-skillings-subskriptionen beløb sig da til 215 1/2 portion, svarende til 8 rigsdaler og 94 skilling ugentlig.⁴ Det betød, at fonden efter fem år - forudsat de ugentlige

bidrag var konstante med renter og renters rente - ville have en kapital på 3.000 rigsdaler.

Til indsamlingen af de ugentlige bidrag havde man de første år ti frivil-

Initiativtager til Borgerstiftelsen,
murermester Eilert Dahl og hustru, Sofie Birgitte.

lige mænd, der fik tildelt hver et distrikt, en enkelt havde dog to. Der var mange, der meldte sig til opgaven, men da der var tale om et tillidshverv, blev man opfordret af bestyrelsen.

I 1873 blev arbejdet overladt til en enkelt person, der til gengæld fik 1 rigsdaler (= 2 kr.) om måneden. Bestyrelsens favorit til jobbet var også tilsynsførende på Borgerstiftelsen, men i brev af 11. februar 1873 takkede han nej: "Den mig tilbudte Bestilling som Indsamler af 4-Skillings Bidrag til Stiftelsen kan jeg ikke modtage, da man hver Uge skal gaa saa mange Steder og mine Been ere maadelige".

Målet var i første omgang at indsamle så mange penge, at man kunne købe en ejendom og derved skaffe "de Trængende af Borgerstanden" tag over hovedet. Man håbede, at det på længere sigt var muligt også at kunne bidrage med støtte til beboerne i form af brændselshjælp og pengeunderstøttelse.

Derfor tog bestyrelsen skridt til, at der skulle afholdes en basar i sommeren 1868. Basaren blev afholdt den 12. og 13. juli som del af et større festarrangement til fordel for stiftelsen. P.g.a. festens formål fik man Justitsministeriets tilladelse til at afholde festen i den kinesiske plantage ved Slotshaven.

Man havde opfordret "ædelttænkende" medborgere og medborgerinder såvel fra by som land til at bidrage til tombola og basar med nips- og brugsgenstande samt naturalier.⁵

Hillerøds digterpræst, Jens Christian Hostrup, skænkede f.eks. "et Liqueurstel, en lille Naalebog og 2 broderede Brødservietter."⁶ Blandt bidragene, der omfattede alt fra møbler, skilderier, ost, rullepølse og kager, øl og brændevin var der "en Fodtaske", "en Uhrtøffel", "1 kinesisk Lysthus", "en udsprungen Blomst", "1 Trillebør til et Barn", "1 Oblattrykker", "naadlede Morgensko uden Saaler", "et hvidt Underliv", "1 kunstig Pengepung med 4 Sølvmonter" samt "3 7 Ugers Grise".⁷

Arrangementet blev en stor succes og gav et nettooverskud på 1024 rigsdaler. Indtægten var nok blevet noget større, hvis man havde afholdt auktion over de genstande, der ikke var blevet solgt på basaren. I stedet for gemte man tingene væk med henblik på stiftelsens kommende boliger. Det samme var tilfældet med de ting, som Borgerstiftelsen havde anskaffet i anledning af festen: flag, roulettede og de to tombolakasser. Ting, der i tidens løb er blevet lejet ud til diverse fester i bl.a. Freerslev, Tjæreby, Lillerød og Frederiksværk.

EJENDOMMEN

På generalforsamlingen den 25. maj 1869 meddelte stiftelsens kasserer, købmand Severin Møller, at han i henhold til bestyrelsens fuldmagt, ved en offentlig auktion den 9. maj, havde fået approbation, dvs. godkendelse, af sit tilbud på 7420 rigsdaler på afdøde kornhandler Vilhelm Jensens gård, matr. nr. 62 og 63 i Helsingørsgade samt byggepladsen, matr. nr. 64 og den til nr. 63 hørende lod på to tdr. land i byens Overdrev under matr. nr. 8 a. Købet af ejendommen blev godkendt på en ekstraordinær generalforsamling den 11. juni, og allerede den 14. juni averteredes der med de fremtidige lejligheder.

Bazar

til Fordeel for en Stiftelse for ældre trængende Borgere og deres Enker i Hillerød.

Søndagen den 12te og Mandagen den 13de Juli afholdes i den kinesiske Plantage ved Frederiksborg Slotshave en Bazar i Forening med Fest i ovennævnte Diemed.

Program.

- 1) Bazzaren aabnes Kl. 4 med Kanonsalut.
 - 2) Fra Kl. 4 til 8 Koncert paa Festpladsen fra en dertil opreist og festlig smykket Tribune (der ogsaa kan benyttes som Talerstol) af Frederiksborg Sangforening og et godt og stort Orkester under Anførelse af en dygtig Musikdirektør.
 - 3) Fra Kl. 8 Aften til Kl. 3 Morgen: Dands i en dertil opført Dandsesalon, hvis Brædegulv er 1000 Kvadr.-Alen.
 - 4) Mellem Kl. 10 og 12 ville Træerne paa Festpladsen af og til blive pragtfuldt oplyste med orientalske Festslys.
- Endvidere forefindes:
- 5) En saavel med Nips- som Brugsgjenstande rigt forsynet Bazar.
 - 6) En Tombola og en Kullet, ligeledes rigt forsynet.
 - 7) Et Konditorietablissement, hvor der serveres med Kaffe, Thee, Chokolade, Kager m. m.
 - 8) En Restauration, velforsynet med kolde og varme Retter samt alle slags Drikkevarer.
 - 9) En Dlhalle, hvor der foruden Dlh serveres med Soda- og Seltersvand m. m.
 - 10) Et Udsalg af agte importerede Havana-Cigarer.
 - 11) En Karousselbane.
 - 12) En Salonfydebane.
 13. En Reglebane.
 - 14) Hele Plantagen vil begge Aftener blive brillant oplyst med flere tusinde orientalske Lamper.

Indgangen er ved det øverste Havehus.

Entreen: 1 Mk. 8 Sk. for en Herre, 1 Mk. for en Dame, 8 Sk. for Børn.

Gaver af alle Slags, saavel Brug- som Nips-gjenstande, samt Alt, hvad der egner sig til Forhandling i Bazzaren, saagod Viktualier, Kaffe, Sukker, Thee, Kager, Spirituosa, Dlh m. m. modtages med største Taknemmelighed af Nedenstående.

Ekken (senior),	Hansen,	Hanson,
Tommermester.	Uhrmager.	Redaktør.
Herz,	J. F. Jensen,	
Bog- og Papirhandler.	Smedemester.	
Rilner,	G. S. Møller.	S. Møller,
Strødmester.	Rødmand.	Rødmand.

Programmet for festen i Slotshaven,
Frederiksborg Amts-Tidende 7. juli 1868

Baghuset, også kaldet Havehuset, set fra gården, 1948.

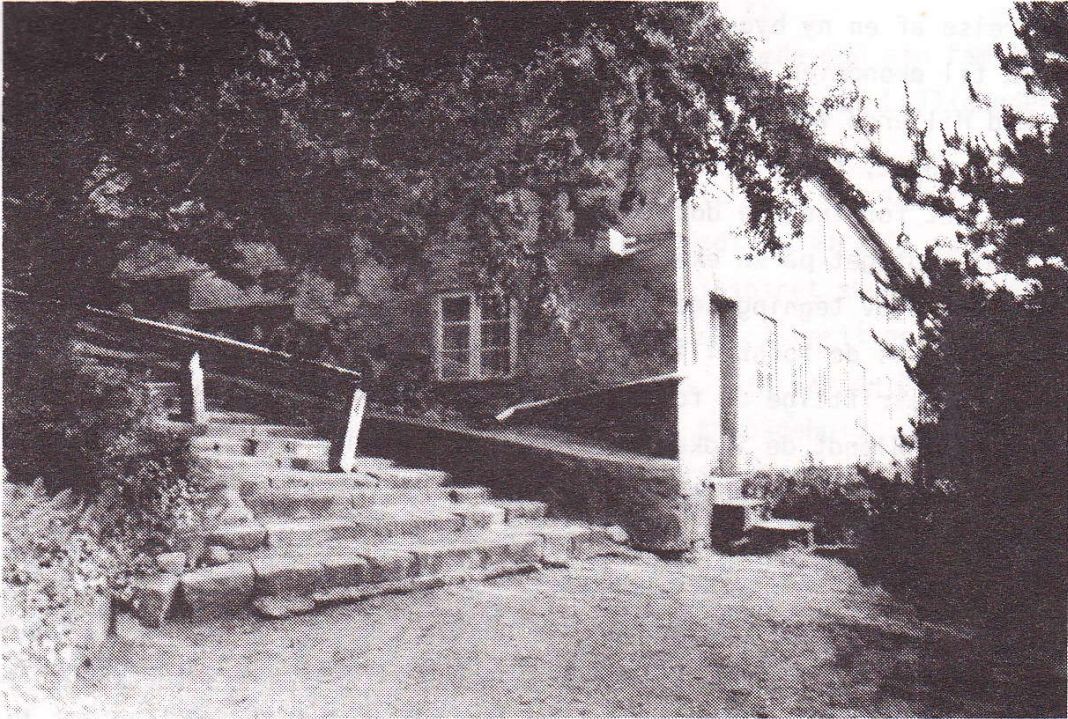
Forhusets to store lejligheder på 5 og 8 værelser blev lejet ud til markedspris, hvilket vil sige henholdsvis 150 og 230 rigsdaler om året. Det var en pensioneret kommandør, der, sammen med familie og tjenestefolk, lejede sig ind i den store lejlighed. Den anden lejlighed blev udlejet til en adjunkt fra Frederiksborg lærde Skole.

I Baghuset, senere også kaldet Havehuset, blev der indrettet fem lejligheder til favorabel husleje, dvs. mellem 20 og 25 rigsdaler om året.

Lejlighederne bestod af 2 værelser og køkken. Vand hentede man ved vandposten i gården, hvor der også var retirade. Man fik et rum til brændsel, og i sidelængen var der fælles vaskehus. Til hver lejlighed hørte der desuden et stykke jord, som man havde pligt til at holde.

Der var rift om lejlighederne. Alligevel fik en af lejerne kolde fødder umiddelbart inden indflytningen til oktober flyttedag 1869. Efter at have fået forevist den lejlighed, der var tiltænkt hende, skrev hun til bestyrelsen, at hun "med et meget svageligt Helbred ei kunde flytte derind i en raaefugtig Lejlighed". Hun havde desuden det problem, at hendes "uundværlige Eiendele ei kunde rummes der".

Blandt de, der flyttede ind, var en købmandsfamilie. Desuden en købmands-enke og en enlig mor til tre, enke efter en malermester. Endelig en tidligere murer samt en forhenværende vognmand og hans kone. Tre af de fem familier var

Havehuset var bygget i forskudt plan ned mod søen. Foto 1983.

under fattigvæsenet, hvilket betød, at fattigudvalget garanterede 2/3 af huslejen.

Først på generalforsamlingen den 29. april 1870 fik man vedtaget "Love for en Forening til Understøttelse for Værdige Trængende af Borgerstanden i Hillerød og Frederiksborg Nyhuse".

Borgerstiftelsens mål var jo, at lejlighederne med tiden, hvis økonomien tillod det, skulle være friboliger. Og når det skete, skulle det ikke mere være muligt at leje sig ind, hvis man var under fattigvæsenet.

Fik man en lejlighed, kunne man beholde den til sin død, medmindre ens økonomiske forhold ændrede sig væsentligt, eller man opførte sig "uværdigt". Dog var det sådan, at hvis et ægtepar flyttede ind, og manden døde, så overtog enken ikke automatisk lejligheden, men måtte søge bestyrelsen om tilladelse til at blive boende. Men det var en betingelse, at hun ikke giftede sig igen.

I 1900 reviderede man foreningens vedtægter. Den væsentligste ændring var, at også døtre af borgere i Hillerød og Nyhuse - hvadenten de var ugifte eller i ægtestand - kunne komme i betragtning til en lejlighed, især hvis deres forældre havde støttet stiftelsen med væsentlige bidrag.

Det blev efterhånden klart, at behovet for denne slags boliger var betydeligt større, end Borgerstiftelsen havde kapacitet til. Der gik ikke mange år fra de første flyttede ind i 1869, til bestyrelsen begyndte at undersøge muligheden

for opførelse af en ny bygning på stiftelsens ubebyggede grund i Helsingørsgade. Af hensyn til økonomien havde bestyrelsen allerede i foråret 1881 haft forhandlinger med Hillerød tekniske Skole om lejemaal i den påtænkte nybygning. Det blev nu ikke til noget, fordi "(D)et foreslaede Leibeløb - 350 Kr. - synes usædvanlig høit". Det forhindrede dog ikke, at tegninger, overslag og konditioner blev fremlagt og vedtaget på en ekstraordinær generalforsamling den 17. juli 1882.

Herefter blev tegningerne henlagt til eftersyn på Rådstuen, således at byens håndværkere i de forskellige bygningsfag kunne se dem. Og den 1. august kl. 12.00 blev de skriftlige og forseglede tilbud åbnet af bestyrelsen i overværelse af byderne. Blandt de indkomne tilbud fik følgende arbejde på den nye bygning: tømremester F.W. Abben, snedkermester Chr. Neergaard, blikkenslagermester Soland N.F. Skogstad, smedemestrene A. Andersen og F. Jensen og malermestrene P.F. Poulsen og F. Andersen, Nyhuse.

Den 12. september samme år var der rejsegilde, og til april flyttedag 1883 stod den nye bygning færdig. Det var en toetages rødstensbygning med 9 lejligheder, inklusive en portnerbolig. Lejlighederne bestod af 2 værelser, et til gaden og et til gården, samt et køkken. Den årlige leje beløb sig til 50 kr. for en stuelejlighed og 40 kr. for en lejlighed på 1. sal. Blandt ansøgerne til lejlighederne udvalgte bestyrelsen, foruden portneren, "1 Borger og 7 Borgerenker" som nye lejere. Borgerstiftelsen rådede nu over 17 boliger, idet der i Havehuset allerede i 1870 blev indrettet en ekstra lejlighed i bygningens kælderetage.

PORTNEREN

I forbindelse med opførelsen af den nye bygning ansatte Borgerstiftelsen en rigtig portner. Hidtil havde man klaret sig med en "Tilsynshavende", udpeget blandt beboerne af bestyrelsen. Det var hans opgave at påse, at dagligdagen fungerede gnidningsfrit, dvs. indberette til bestyrelsen hvis der opstod problemer eller skulle bruges håndværkere. Han havde desuden det privilegium at fordele staldgødning blandt beboerne til brug for deres havedyrkning.

Det var ikke tilladt beboerne selv at have småkreaturer eller andre dyr på Borgerstiftelsens grund. Men for at tjene lidt penge, udlejede man ejendommens stald, som lå i den nordre længe.

I 1877 havde politibetjent K.J.L. Götze to heste opstaldet. Han fik desuden tilladelse til at have en vogn stående i porten. Det var dog en betingelse for lejemalet, at han renholdt gadeparti og gård i overensstemmelse med politiets og sundhedskommissionens påbud.

Også de 2 tdr. land på Hillerød Overdrev blev bortforpagtet, som regel for

10 år ad gangen. I 1945 solgte man jorden til 3.500 kr.

Den første portner, Peter Ludvig Pheiffer, flyttede med sin familie ind i en tjenestebolig til reduceret husleje, dvs. 30 kr. om året. Lejligheden var, som de øvrige, på 2 værelser og lå på 1. sal over porten.

Som portner var han forpligtet til at gøre alt det, der tidligere var blevet udført af løsarbejdere: Han skulle opkræve "Medlemsbidrag", sørge for at gård og gade var fejlet og luget. Retiraderne og pissoiret skulle vaskes og rengøres og tømmes to gange om ugen i "Gjødningskulen". I april og oktober måned skulle ejendommens to slamkister tømmes og renses. Det var de beholdere, hvori de faste stoffer fra spilde- og kloakvandet blev tilbageholdt og bundfældet. Bestyrelsen stillede "Skubkar", altså trillebør til rådighed, men han måtte selv holde sig med kost og skovl.

Om vinteren skulle der kastes sne og strøs grus i gården og på gaden, ligesom vandposten i gården skulle "bevikles", for at den ikke skulle sprænges.

Havearbejdet sorterede også under ham, dog fik han som regel hjælp til klipning af hæk og beskæring af træer.

Fra bestyrelsens side blev arbejdet som portner betragtet som en bibeskæftigelse, hvilket ses af aflønningen. Han skulle sideløbende skaffe penge til familiens underhold gennem sit egentlige håndværk som skomagermester. Hans bevægelsesfrihed var temmelig indskrænket. Han skulle sørge for, at Borgerstiftelsens port blev låst kl. 21.00. Var en af stiftelsens beboere ude efter dette tidspunkt, måtte han blive oppe og vente på vedkommende. Og det var ham og hans kone forbudt at være væk fra Borgerstiftelsen samtidig - et krav, der først bortfaldt i 1916.

I 1894 blev portnerboligen fribolig, og kontingentopkrævningen udløste et honorar på 2 kr. om måneden. Samme år ansøgte Pheiffer om "Gratiale", "grundet paa det uhyre Snefald i denne Vinter og deraf følgende strænge Arbeide med Opkastnings og Ophugningsarbeide m,m,". Han fik 15 kr., og dermed blev grunden lagt til en egentlig aflønning.

I 1903 fik Borgerstiftelsens bestyrelse en bøde på 2 kr., en såkaldt "Udeblivelses-Mulkt". Anledningen var en indkommet rapport fra brandinspektøren i Hillerød angående udeblivelse af Borgerstiftelsens trækkevandvogn fra branden hos farver Thygesen i Slangerupsgade, natten til den 27. marts.

I 1893 var Borgerstiftelsen af Brandinspektoratet, "Ifølge Vedtægt for Brandvæsenets Ordning i Hillerød", blevet pålagt at anskaffe en trækkevandvogn, fordi ejendommen var assureret for over 30.000 kr. Med vandvognen fulgte åbenbart forpligtelse til at bistå det frivillige brandkorps, hvilket ikke fremgik af portnerens ansættelseskontrakt.

Når ingen i Borgerstiftelsen tilsyneladende reagerede på "de klagende Klemt"

Borgerstiftelsen 1921. Bygningen til venstre med frontispice, også kaldet Forhuset, er bygget i empirestil. Til højre i billedet ses porten i den "nye" bygning fra 1883. Lejligheden over porten var den oprindelige portnerbolig.

fra rådhusklokken, snurrende trommehvirvler, dundren på porte og døre og den infernalske larm af vandtønderne på slæde, som blev slæbt henad stenbroen,⁸ skyldes det måske det særlige forhold, at portneren, som vel burde gå i spidsen, var Pheiffers 63-årige enke. Belært af erfaringen fik bestyrelsen indføjet en passus i efterfølgerens kontrakt, at portneren "i Ildebrandstilfælde og ved sprøjteprøve (skulle) give Møde med Stiftelsens Vandvogn".

Portnerkonen var i begyndelsen ikke kontraktligt forpligtet. Det blev hun først i 1912. Alligevel krævede man, at hun ikke tog arbejde uden for Borgerstiftelsen. Hun gjorde rent efter håndværkere og ved ind- og fraflytning og bistod og plejede stiftelsens beboere, når de var syge. Hun skaffede lægehjælp, hentede medicin og om nødvendigt vågede over patienter.

BØRN OG BORGERSTIFTELSEN

Da de første familier i 1869 flyttede ind i Borgerstiftelsen, havde flere af dem børn. De to familier i forhuset havde henholdsvis 1 og 4 børn, medens 3 af baghusets 5 familier tilsammen havde 5 børn. Heraf var 3 faderløse. Der var 6 drenge og 4 piger i alderen fra ca. 1 til 14 år.⁹

I et udateret brev til daværende formand, kammerherre H.R.v. Scholten, antagelig fra 1870'rne eller 1880'rne, skriver en datter af en af beboerne:

I Skrivelsen til min Moder har Bestyrelsen for Borgerstiftelsen meddelt Mig, at Jeg til 1ste Juli skal ophøre med at læse med Børn i min Moders Leilighed i Foreningens Eien- dom. - Grunden hertil skal, efter hvad Jeg hører, være, at Støjen, som mine Smaaabørn gjør generer de øvrige Beboere.-

Jeg kan ikke ret gaa med herpaa og jeg synes at Bestyrelsen er meget stræng over for mig, thi Børnene opholde dem aldrig i Gaarden, naar de ere ude leger de 1/2 Time paa Pladsen.

I Stuen ere de stille og fredsommelige, hvilket Herr Erslev, der er Lærer og flere der er kommet til mig i Timerne, kan bevidne. Børnene komme jo til Mig ikke for at gjøre Støj men for at sidde stille og lære noget. - Men da nu Bestyrelsen har taget den strænge Bestemmelse maa Jeg jo adlyde, men Jeg beder kun, at Tiden 1ste Juli maa blive forandret til 28de Juli, saa indtræder nemlig Sommerferie.

Dette brev er interessant, både fordi det viser, at der var en slags skolestue på Borgerstiftelsen. Men det viser også, at konstellationen af børn og ældre - efter bestyrelsens opfattelse - var uhensigtsmæssig. I et ligeledes udateret bestyrelsesnotat fremgår det, at man ville begrænse børnetallet på den måde, at der skulle "tages Bestemmelse" i hvert enkelt tilfælde. Men der er ikke tvivl om, at denne regulering blev sat i gang ret hurtigt.

Ifølge Folketællingen 1890 havde kun to familier i Borgerstiftelsen børn. Den ene af familierne i forhuset havde to børn. De resterende fem tilhørte portneren, Pheiffer. Børnene var på daværende tidspunkt i alderen ti til tyve år.

I oktober 1891 modtog Pheiffer et brev, underskrevet af den samlede bestyrelse med ordene: "Da Bestyrelsen har bragt i Erfaring, at De har voxne Sønner i stadig Logis, og dette er uforenelig med Stiftelsens Huusorden, tilkjendegives Dem herved, at dette maa ophøre, senest med Udgangen af denne Maaned".

Pheiffer henviste til, at den yngste af de to sønner stod i lære, og han bad om lov til at beholde ham hjemme, indtil læretiden var udstået. Logi var den eneste form for hjælp, han kunne tilbyde sin søn. I modsat fald måtte dren- gen opgive sin læreplads, fordi han kun fik 5 kr. om ugen til kost, logi og klæ- der. Den ældste søn, der var udlært typograf, boede hjemme og kunne derved støt- te familien økonomisk.

Man kan undre sig over, at bestyrelsen blandede sig i hans private forhold, ikke mindst på baggrund af, at flere af beboerne havde voksne børn boende. For- klaringen kunne være, at familien talte 8 personer, idet Pheiffer også havde sin svigerfader boende - og lejligheden var på 2 værelser.

Hvad løsningen på problemet vides ikke, da der ikke er overleveret nogen protokoller. Men sikkert er det, at da Borgerstiftelsen i 1912 skulle have en

Et kig gennem de to baggårde, der var adskilt af "Kirken". Det var i denne sidebygning, der i 1904 blev indrettet en kirkesal, som fungerede helt frem til 1957. Billedet er fra 1983.

afløser for fru Pheiffer, der trak sig tilbage på grund af alder, så søgte bestyrelsen "en gift Mand - uden Børn - som Portner".

Senere blev man mindre restriktiv m.h.t. portnerægteparret. Der blev dog ikke fra bestyrelsens side lagt skjul på, at børnene helst skulle være væk fra stiftelsen i dagtimerne, f.eks. i skole eller asyl.

KIRKEN

Da den ene af udlejningslejlighederne i Forhusets nordre sidelænge blev ledig i 1904, blev der - inden den blev genudlejet - inddraget et stort værelse på 3 fag samt en forstue. Man blændede en dobbeltdør og indrettede så en kirkesal til stiftelsens beboere.

I kirkesalen blev der opstillet et rigtigt alter med knæfald og nøddetræspoleret gelænder, udført af tømrermester F. Milner og snedkermester Chr. Neergaard. Malermester Fred. Denker malede det, så det lignede sort marmor. Alterdug bestod af shirting og kniplinger.

Fra "Th. Pierri Gipsstuk Fabrik" i København rekvireredes en Kristusfigur på sokkel samt en loftsroset til gaskronen med 3 opalkugler. Altertavlen, som var en

kopi af Carl Blochs maleri af Jesu korsfæstelse, arvede Borgerstiftelsen fra Hillerød Hospital i Slotsgade.¹⁰ Altersæt og -stager var ligeledes gaver, bl.a. fra murermester Dahl. Kirkevinen kostede 1 kr. Det samme gjorde oblaterne, og begge dele blev købt hos Wilh. Hollmann, "Kolonial, Vin og Delicatessforretning". Der blev indkøbt 24 stole og en 5-trins trappestige, så man kunne nå både gaskronen og nummertavlen. Og som et kuriosum kan det nævnes, at en lille rød postkasse de første år gjorde det ud for en kirkebøsse.

Det var slotspræst B.L. Paludan-Müller, der i mange år forrettede gudstjenesten i Borgerstiftelsen. Der var gudstjeneste ca. en gang om måneden, søndag eftermiddag, "Kl. 4 1/2", og for sin ydelse fik han 60 kr. om året. Da han i 1923 trak sig tilbage, skænkede Borgerstiftelsen ham et maleri af Jakob Hansen, "Kirkesalen i Borgerstiftelsen". Det har desværre ikke været muligt at finde frem til dette maleri, som - så vidt vides - er den eneste gengivelse af kirkesalens interiør, der eksisterer.

I 1916 fik Borgerstiftelsen et harmonium forærende af particulier J. Skogstad fra København. Det medførte, at man nu også fik en organist knyttet til kirkesalen. Slotsorganist Jens Laumann spillede til tjeneste fra 1916-1930 for 2 kr. per gang. Fra 1931-1938 var der skiftende organister, men i 1939 vendte Jens Laumann tilbage, nu til et honorar på 6 kr. per tjeneste.

"Hængende Tangenter" og "stumme Toner" vidner om, at harmoniet har været flittigt brugt og måske også har stået for koldt. I 1944 var det gennem en hovedreparation, hvor disse ting blev rettet. Mekanikken blev rensset og smurt, bagklædningen sat ordentligt fast, og til slut blev instrumentet stemt.

Ud over harmoniet i kirkesalen, disponerede Borgerstiftelsen over et klaver, "det Hr. From tilhørende og i sin Tid benyttede Piano". Måske har det været brugt i kirkesalen, inden man fik harmoniet.

Kirkesalen fungerede til 1957, hvorefter lokalet blev inddraget til beboelse. Inventaret blev spredt for alle vinde, dog blev altersølvet overdraget plejehjemmet Kirsebærbakkens kirkesal.¹¹

HAVEN

Borgerstiftelsens have vendte direkte ned til Slotssøen umiddelbart over for slottet. Grunden skrånede meget med store niveauforskelle. En stentrappe med gelænder førte ned til Havehusets bagside, og efterhånden fik man planeret grunden og lavet et stisystem ned til søen, således at faldet ikke var så brat.

I forbindelse med omlægningen af haven i 1909 blev der fældet en hel del træer, bl.a. nogle store piletræer nede ved søen. Uheldigvis stod to af de fæl-

Et kig ned gennem den parklignende have i 1983.

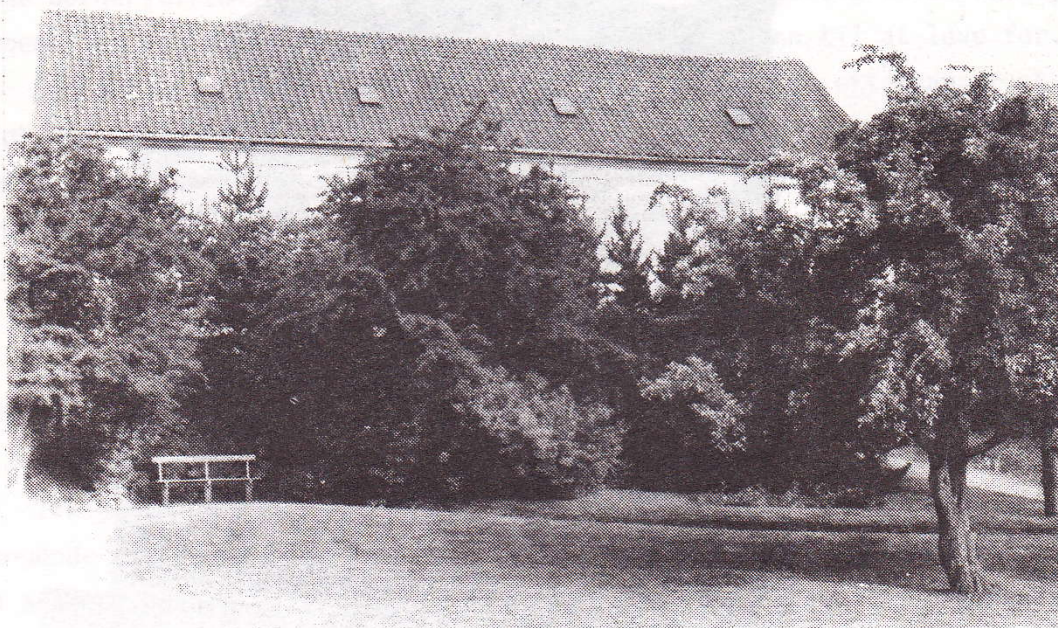
dede træer på nabogrunden, som tilhørte fru Agge. Da Borgerstiftelsen ydermere - i forbindelse med opsætning af nyt plankeværk - havde flyttet skellet og dermed taget en bid af hendes have, overlod hun sagen til overretssagfører Skibsted med krav om erstatning.

Der blev indkaldt til ekstraordinær generalforsamling, og bestyrelsen fik bemyndigelse til at forhandle med fru Agge "efter bedste Skjøn". Sagen endte med et forlig, hvor Borgerstiftelsen måtte betale 25 kr. til fru Agge. Skovfoged F. Thomsen og skovløber Chr. Pedersen var blevet hidkaldt. Efter deres "bedste Skjøn indeholdt Træerne 1 1/2 Favne Brænde til en Værdi af 15 Kr. (og) 5 Bunker Kvas til 10 Kr." Dertil kom udgiften til de to vurderingsmænd på 5 Kr. 90 Øre. Og plankeværket blev taget ned og opsat igen, hvor det oprindeligt havde stået.

I 1883 blev der plantet otte elmtræer, der gennem årene voksede sig meget store og var en torn i øjet på Borgerstiftelsens skiftende portnere, fordi deres frø, manna, lå overalt om efteråret. De var svære at feje sammen, så der så pænt ud.

Samtidig med at der i 1909 blev anlagt en stor ny græsplæne, plantede man både æbletræer, Cox Orange, og pæretræer, både Bonne Louise og Eyewood, Pærerne var især velegnet til henkogning og syltning.

Nogle år senere fik man både solbær og stikkelsbær, roser, tulipaner, geor-giner og "Sirbuske", dvs. prydbuske, som i dette tilfælde var guldregn og ribes.

Til venstre et af havens lysthuse med udsigtsbænk. I baggrunden Havehuset, hvorfra man har fjernet skorstenene. Billedet er fra 1983.

Der var altid et væld af roser, som blev suppleret med års mellemrum, således at der altid var ca. 30 stk. Af andre planter i haven kan nævnes lobelier, Alys-sum, tagetes, asters og spiræa.

I haven var der indrettet sol- og lækroge, de såkaldte "Lysthuse". Omkring århundredskiftet var der et lysthus nede ved søen, bestående af flettede pilegrene. Der blev senere indrettet et ekstra lysthus i tjørnebuskettet på terrassen nedenfor Havehuset. Og endelig indrettede man i 1944 en terrasse til højre for trappen ned til Havehuset. Der blev plantet spiræa, i forvejen stod der en læhæk. Krogen blev til daglig ikke kaldt andet end "Lysthuset".

Det er klart, at det krævede en hel del at holde en have som denne. Bare at klippe hækkene tog et par hele arbejdsdage.

Da de første lejere flyttede ind i 1869, fik hver familie anvist et stykke havejord, som den havde ansvaret for. Det skulle "til enhver Tid være behandlet saaledes, at det ikke (var) til Vansir for Haven".

Meningen var, at beboerne skulle avle frugt og grøntsager til eget forbrug, som derved blev en slags "naturalielegat".

Da den nye bygning skulle opføres i 1882/83, blev et stykke af den øverste terrasse inddraget til byggeriet. Det medførte en henvendelse fra en af lejerne i forhuset, som mente, at det var rimeligt, at hun fik huslejenedsættelse, fordi

Tavle og portrætmedaljoner, skænket af tømrmester Frits Milner i 1909 og ophængt i porten. Siden er tavlen blevet ajourført med nye legatstifters navne. Tavlen hænger nu i den nye Borgerstiftelse, Helsingørsgade 39 E.

det stykke have, der hørte til hendes lejlighed, var blevet drastisk beskåret, og dermed kunne hun ikke opnå samme høstudbytte som tidligere.

LEGATERNE

Borgerstiftelsens økonomi var baseret på indtægten ved medlemsbidrag og huslejer, men også de testamentariske pengegaver, der gennem årene tilflød stiftelsen. Nogle skænkede store beløb uden klausuler, andre skænkede mindre beløb på nærmere fastsatte betingelser.

En særlig type legater var de såkaldte "gravstedslegater". I 1900 havde foreningen fået indføjet i vedtægterne, at den var villig til at vedligeholde givne gravsteder mod pengegaver af en sådan størrelse, at det ikke betød tab for foreningen. Men efterhånden gjorde inflationen, at der opstod et misforhold mellem de faktiske udgifter og det beløb, der i sin tid var indbetalt til stiftelsen, hvorfor det med tiden var blevet en ret bekostelig affære.

M.h.t. til at få en lejlighed i Borgerstiftelsen var det helt klart en fordel, hvis man var formuende. Mange "købte" sig en lejlighed, enten ved at

yde et engangsbeløb - det kunne f.eks. være 100 kr. i 1905 - eller ved at overdrage Borgerstiftelsen sparekassebog eller panteobligationer. Ved den type arrangementer var det oftest sådan, at giveren fik renten til at leve for.

En helt anden type gaver bestod i, at en håndværker eftergav et skyldigt beløb mod at et tilsvarende beløb blev overført til Understøttelsesfonden. Det gjorde f.eks. skorstensfejer C. Krüger, der i 1901 fejrede sølvbryllup og derfor forærede Borgerstiftelsen sin arbejdskrafts værdi, svarende til 25 kr. om året, så længe han var "Indehaver af Bestillingen".

UNDERSTØTTELSSESFONDEN

Ifølge foreningens formålparagraf var det hensigten ikke blot at skaffe trængende borgere og næringsdrivende hel eller delvis fribolig i stiftelsen. Man ønskede også at give direkte økonomisk støtte til daglige fornødenheder.

Grundlaget for Understøttelsesfonden var en obligation på 200 kr., som kammerherre Scholten forærede Borgerstiftelsen i 1876. Men først i 1882, da proprietær Marcussen, Lønsgaard, begavede fonden med en obligation på 1.000 kr. blev der skabt basis for uddeling af egentlige legatportioner.

Mange fik det i form af huslejetilskud. Lejlighederne i Havehuset havde siden 1881 været friboliger. Men beboerne i den nye bygning betalte husleje indtil 1900. Først i 1964, da der blev installeret centralvarme i ejendommen, blev det nødvendigt at opkræve "husleje", dels for at få dækket udgiften til varmeforbruget, dels som bidrag til forrentningen af anlægget.

Men indtil da bekostede Understøttelsesfonden årlige "varmetilskud" til beboerne. Det blev uddelt første gang ved juletid i 1886 og bestod af 8 tdr. tørv til hver beboer. Fra 1909 blev tørvene konverteret til rede penge, "Brændselshjælp", i alt 20 kr. om året, som blev udbetalt med 10 kr. i henholdsvis januar og august.

En til tider ikke ringe udgiftspost var omkostninger i forbindelse med sygdom. Inden man havde Understøttelsesfonden at trække på, var udgifter til læge, medicin og "Pasning og Pleje" noget, den enkelte selv måtte bekoste. Det var, før man havde penicillin, så det var ikke ualmindeligt at være syg i ugevis, selv når der var tale om noget forholdsvis harmløst.

I 1891 kostede en enkelt beboer Understøttelsesfonden 153 kr. 33 øre på grund af sygdom. Beløbet dækkede tilkaldelse af læge, medicin, "Vaagen i 72 Nætter og Dage", bespisning i samme tidsrum, "Vogn" til Sygehuset, der dengang lå på Sdr. Banevej (CF-kasernen), samt ophold på samme i ca. halvanden måned.

Det fremgår ikke af recepterne, hvad de enkelte fejlede, men det, der blev

ordineret var borvaseline, karbolsyre, glycerin, mikstur og amerikansk olie. I et enkelt tilfælde var der også brug for morfin.

En af beboerne pådrog sig i 1893 en sygdom, der var så smittefarlig, at Borgerstiftelsen, ud over at skulle betale de sædvanlige plejeomkostninger, måtte betale sygehuset 5 kr. 88 øre for "Desinfektion af Klæder".

Omkring århundredskiftet havde Borgerstiftelsen et korps af "Madammer" til at tage sig af de syge. Det var kvinder fra nabolaget, som gerne ville tjene en skilling ved at våge over syge og måske samtidig udføre lettere husgerning, en slags "hjemmehjælp".

Egentlig henhørte dette arbejde under portnerkonen, men hun kunne ikke tage sig af mere end en ad gangen og endnu mindre sidde oppe dag og nat, når der samtidig var mange andre ting, der skulle ordnes, bl.a. at vaske trapper.

Prisen for en vågekone svingede fra 25 øre til 66 øre for dagtimer og fra 50 øre til 75 øre for en nattevagt, hvilket under alle omstændigheder ikke var særlig meget. Til sammenligning fik lægen 2 kr. for at aflægge sygebesøg.

Senere meldte man sig ind i Frederiksborg Sygeplejeforening, som til gengæld stillede en sygeplejerske til rådighed, nemlig frk. Wittendorff.

I tilfælde af dødsfald blandt Borgerstiftelsens beboere var det som regel familien, der sørgede for begravelsen. Havde afdøde ingen slægtninge, sørgede bestyrelsen naturligvis for, at vedkommende blev begravet. Til gengæld tilfaldt alt, hvad han eller hun måtte eje, stiftelsen, som dennes fuldkomne ejendom.

I 1905 testamenterede en beboer 8.000 kr. til Borgerstiftelsen, mod at stiftelsen besørgede og bekostede en "anstændig" begravelse. Desuden forpligtede man sig til at holde hendes og mandens gravsted "i den Tid det er kjøbt". Det er et glimrende eksempel på, hvad der egentlig krævedes til en borgerlig begravelse:

Lægen, P. Harboe, kom på sygebesøg 3 gange og foretog desuden ligsyn. Det fik han 10 kr. for. Det samme fik vågekonen, medens rengøringen af afdødes lejlighed kostede 3 kr.

Snedkermester Chr. Neergaard forlangte 47 kr. 75 øre for at levere en "egebonet Ligkiste" samt for at "Lægge Liget i Kisten, nedbære (det) i Porten med Hjælp af 2 Snedkere".

Frederiksborg Slots Sogns Begravelsesselskab skulle have 107 kr. 75 øre. Dette beløb dækkede "for at kjøre Liget med Ligvognen fra Hjemmet til Kapellet", "til Ligbærerne for at føre Liget fra Kapellet og nedsætte det i Graven" og "for det største Ligtæppe". Honoraret til pastor Paludan-Müller var 20 kr. og altså noget større end det, han fik for at forrette en gudstjeneste på Borgerstiftelsen. Der var et kor på fire, som hver skulle have 1 kr. for at synge. Organisten spillede for 4 kr., medens "Klokker og Cantor" krævede 12 kr.

Bogtrykker Nordlunde havde trykt 50 "Begravelsessalmer" for 5 kr. 25 øre, graveren, Chr. Hansen, sørgede for "Kandellaber og Lys og grønt i Kapellet samt Grønt ved Graven". Det kostede 5 kr., hvorimod "Besørgelse af Begravelsen og Gravstedets Istandsættelse" kostede 12 kr. Derudover var der en krans med bånd til 4 kr. 50 øre og inskription i gravstenen, indhugget og forgyldt samt "forgyldning af ældre Inskription" (hendes mands), som beløb sig til 31 kr. 50 øre.

Der var dødsannonce i både Frederiksborg Amtstidende og Frederiksborg Amts Avis, 2 kr. 40 øre for hver. Og til sidst kan det nævnes, at Kæmmerkontoret ifølge skøde skulle have 13 kr. 50 øre, at cand. jur. Piper fik 20 kr. 30 øre i salær for at affatte diverse skrivelser i forbindelse med arven. Sagfører G. Wodschow modtog i forbindelse med mortifikation af en bortkommen obligation 57 kr. 80 øre. Heraf var de 25 kr. "Salær for al Ulejlighed".

STORT OG SMÅT OM DAGLIGLIVET

Det var ikke tilladt at have nogen boende hos sig, "hverken Mandfolk eller Fruentimmer, hverken for Betaling eller under Navnet Tyende eller Medhjælp", uden den tilsynshavendes særlige tilladelse. Dette synes dog at være en formssag. Derfor var det ikke ualmindeligt, at en beboer tjente lidt ved at have en pensionær boende. Andre ernærede sig ved at vaske eller sy for folk. Det lå dog noget tungere, da en beboer forsøgte sig med svinehold, og det resulterede i, at der i 1870 blev vedtaget et beboerreglement. I § 8 hedder det bl.a.: "Svinehus eller desl. maa ikke hensættes paa Havestykket. - Det er ikke nogen tilladt at holde Smaakreaturer".

Til gengæld måtte Borgerstiftelsens beboere i perioder slås med en helt anden slags "husdyr". I 1900-1901 var en af lejlighederne befængt med utøj, som blev forsøgt udryddet med forskellige kemikalier, bl.a. eddikesyre.

Det hjalp et stykke tid, men i oktober 1907 var angrebet på lejligheden så voldsomt, at det var nødvendigt at indforskrive kammerjæger Polack fra Frederiksborggade i København. Formedelst 35 kr. lykkedes det ham at få "udryddet Væggestøi fra 2 Værelser med en del Møbler".

Også rotter var en plage. I forbindelse med reparation af brolægningen ved retiraderne i 1900, fyldte man "Hultjære" i rottehullerne. Men det var ikke tilstrækkeligt. Så i perioder, specielt i januar og september-oktober, blev der i en årrække købt flaskevis af rottegiften "Ratin".

I sommeren 1874 var der et stort opgør mellem beboerne. Den tilsynshavende, Jens Weibye, som skulle drage omsorg for, at beboerne udviste "en rolig, sømmelig og velvillig Opførsel", klagede til bestyrelsen og krævede, at den tog af-

stand fra den måde et af dens medlemmer, Skræddermester Milner, havde behandlet ham på. I sit brev skriver han: "Skulde imidlertid den Samlede Bestyrelse give Milner Medhold (i) at han saaledes skal have Magt til (at) behandle mig (saa-

Skræddermester Milner, medstifter af Borgerstiftelsen.

dan,) da er jeg villig til at fratræde denne Bestilling og søge mig en Plads andet Stæd enten paa Fattiganstalten eller hvor jeg kan leve i Fred".

Ifølge Jens Weibye selv, opstod problemerne, da han i embeds medfør paatalte over for enkemadam Dreier, at hun havde "bermægtiget sig" et fællesareal. "Det er dog Ergerlig hver Dag at see at Madam Lund og Petri skal lade sig jage bort med deres Vadsk fra den Gang langs Søen som engang er givet os".

Madam Dreier blev rasende, men i stedet for at klage skriftligt til bestyrelsen - sådan som reglerne foreskrev - gik hun direkte til Milner.

"Madam Dreier skal have sagt den Usandhed til Milner at jeg havde været grov imod hende, men jeg talte høit da der var 3 Kjællinger om mig(,) Madam Dreier, Petersen og den 3die Madam Gjelstrup".

Milner var kommet anstigende og havde taget madam Dreiers parti mod de øvrige beboere. Ydermere - rapporterer Weibye - kritiserede han ikke blot dennes måde at gribe sagen an på, men også hans indsats som tilsynshavende i almindelighed: "Jeg tillader mig endnu engang at spørge af hvilken Grund Milner giver Madam Dreier det store Fortrin at hun alene skal disponere over den Havegang

hvorved de andre er udelukket (...) Denne Madam Dreier er berygtet fra Steder hvor hun før har boet. Hun har det maligen. Hun sidder i Stuen og den ene Dræng hun har han strøifer Byen rundt for at faa føde til sig selv og maaske hende (...) - Gid hun var ude af Huset, da vilde her blive et roeligt Huus (...) Jeg er nu 71 Aar og alle Lægemsdele er bedærvet og belæsset med daglig Sygdom med Undtagelse af Hovedet, det er ganske godt. Alt hvad jeg her har skrevet er den Virkelige Sandhed saaledes at jeg tør lade det indrykke i Berlingske Tidende med mit Navns Underskrift".

Hvad der herefter skete, vides ikke. Striden blev dog åbenbart bilagt. I hvert fald blev Weibye boende.

I vinteren 1889 klagede en af Havehusets beboere over kulde og fugt i sin lejlighed. Vedkommende bad desuden om at få installeret en kakkelovn i soveværelset.

Kammerherre Scholten tog hen og så på forholdene, og i et brev til den øvrige bestyrelse bekræftede han, at klagen var berettiget: "Det forekommer mig næsten, at det er en Samvittighedssag ikke at komme lejerne til Hjælp med en Kakkelovn, da det er den eneste Maade, hvorpaa dette Værelse kan benyttes uden Skade for Sundheden". Der blev indkøbt tre brugte kakkellovne, en til klageren og en til hver af Havehusets to ældste beboere.

Der er ingen tvivl om, at Havehuset i dets daværende stand var usundt at bo i. Der var oftere sygdom blandt beboerne her end i den øvrige del af Borgerstiftelsen. F.eks. anbefalede distriktslæge C. Ring i 1902, at en af beboerne, som ofte var syg, fik en mindre kold lejlighed. Selv sagde hun, at hun måtte opholde sig i køkkenet om vinteren for at holde varmen. Hun fik herefter lov til at flytte til en lejlighed i den nye bygning. Men der kunne nu også være temmelig koldt, ikke mindst oppe under taget.

Under devisen "Vi fryser på kvisten", slog en af beboerne sidst i 1960'erne til lyd for, at der blev installeret et ekstra toilet på 2. sal. De var fire om at dele det, der var. Dvs. den ene af dem havde 8 børn og børnebørn, så der var evigt renderi frem og tilbage henover det iskolde loft - hvor tagvinduerne ofte stod åbne af hensyn til vasketøjet - blot for at konstatere, at wc'et var optaget.

Det var noget, bestyrelsen kunne forstå, så problemet blev ret hurtigt afhjulpet.

Det var ikke ualmindeligt - især før i tiden - at både læge og præst blev inddraget, når folk forsøgte at få en lejlighed i Borgerstiftelsen. Det var også tilfældet, når beboerne, som det fremgik ovenfor, ønskede at flytte internt.

Den almindeligste grund til at flytte internt var ønsket om en stuelejlighed. Mange blev med alderen gangbesværede, enkelte i en sådan grad, at de ikke

Bagsiden af Forhuset, 1948. I stueetagen til venstre for døren boede den daværende portner, Emil Frederiksen.

kunne gå på trapper. Boede de så på 1. sal, kunne de - i værste fald - blive mere eller mindre afskåret fra omverdenen.

En ugift kvinde søgte i 1891 lejlighed i Borgerstiftelsen. Hun var krøbling, men på trods af sit handicap havde hun klaret sig selv. Hun havde syet for folk og havde desuden sunget i Frederiksborg Slotskirke i 40 år.

I et brev til Borgerstiftelsens bestyrelse skrev pastor Paludan-Müller: "At hun i saa lang en Aarrække har været Menighedens Forsangerske maa formentlig være hende til Anbefaling hos Byens højtærede Borgere, som jo ere Et med den herværende folkekirkelige Menighed (...) Den som tjener vel i Menigheden, bereder sig selv en god Adgang. Maatte denne Betragtning kunne tjene hende til Gode".

Men her hjalp ingen bønner. Trods afslag blev hun ved med at søge. Men hun fik aldrig en lejlighed, måske fordi hun ikke var af borgerlig herkomst. Hendes fader havde været graver på byens kirkegård.

Der var altid noget for bestyrelsen at tage stilling til. Problemer, store som små, skulle løses. Følgende er et eksempel på et af hverdagens små trakasserier:

En lejer i stueetagen klagede i 1960'erne over, at der var blevet anbragt et havemøblement foran hendes vinduer. Da havesofaen var udstyret med baldakin, ra-

Borgerstiftelsen 1948. Bygningen fik i 1945 nye kviste med spidst tag og trefagsvinduer.

gede den så meget op, at den tog lyset fra lejligheden. Desuden kunne hun ikke komme til at pudse vinduer.

Hun refererede endvidere til lejeloven, hvori der stod, at "Unødig ophold og samtale foran andres dør og vindue ikke var tilladt". Hun klagede over, at alt kunne høres gennem de tynde vægge og utætte vinduer, og hun sluttede: "Hvad der bliver sagt i min stue og telefon kan jo aflyttes, så jeg synes det ligner lidt af brud på privat husfred".

Dagligdagen i Borgerstiftelsen forløb som oftest stille og roligt. Men der var dog også ind imellem lejlighed til festivitas.

Som nævnt afholdt Borgerstiftelsen i 1868 en fest i Slotshaven, hvis overskud gik til køb af ejendommen i Helsingørsgade. Opildnet af det gode resultat gentog man successen i 1869, som også var 300-året for Hillerøds status som købstad. Man ønskede, at sommerfesten skulle være en årlig tilbagevendende begivenhed, men man havde ikke de fornødne ressourcer. Så fra da af og indtil århundredskiftet afholdt man derfor sommerfest ca. hvert andet år.

Andre festlige højdepunkter i stiftelsens historie var - foruden indvielsen af den nye bygning - indvielsen af kirkesalen i 1904. Det blev ligeledes markeret, da Frits Milner, søn af skræddermester Milner, skænkede Borgerstiftelsen en tavle med navnene på de forskellige legatstiftere samt to portrætmedaljoner

Borgerstiftelsen ved 50-års jubilæet den 23. februar 1917. Foran bygningen ses bestyrelsen og borgmesteren. Fra venstre: gartner I. Blomberg, auktionsholder Galberg Olsen, borgmester Carl Zahlmann, garver Johs. Fobian, daværende formand, Frits Milner, bogtrykker C. Nordlunde, assurancebestyrer Joh. Brasen, isenkræmmer O. Petersen og particulier P. Abrahamsen. I døren længst til højre formodentlig portner Jens Mortensen og frue.

af henholdvis Dahl og Milner, stiftelsens grundlæggere. Tavlen var egentlig en afløser for den marmorplade med indhuggede inskriptioner, som blev indmuret i porten i december 1885.

Da Borgerstiftelsen den 23. februar 1917 fyldte 50 år, var det meningen, at dagen - på grund af krigen - skulle fejres i stilhed. Men sådan kom det ikke til at gå.

Fra morgenstunden var Borgerstiftelsen pyntet med flag og grønt, og over hele byen vejede Dannebrog.¹²

Der blev nedlagt krans på stifternes grave, hvorefter der var en lille højtidelighed i kirkesalen for beboerne, bestyrelsen og særligt indbudte, heriblandt borgmester Carl Zahlmann. Derefter samledes man ved det traditionelle chokoladebord med bagværk, bl.a. "Georginekager" og kringler, leveret af bagermester Fr. Hansen. Faktisk skulle han i sin egenskab af næstformand i bestyrelsen have deltaget i festlighederne, men han måtte holde sengen på grund af en benskade.¹³

I anledning af jubilæet blev der udgivet et lille skrift, som indeholdt spredte træk af Borgerstiftelsens historie, garneret med "Herrebrystbilleder"

af stiftelsens forhen- og daværende bestyrelse. Det lille hæfte blev sammen med et "fødselsdagslegat" på 10 kr. uddelt til beboerne.

Om aftenen trak bestyrelsen sig tilbage for at afslutte dagen med middag hos formanden, Frits Milner, som modtog en "Hædersgave", en sølvjardiniere. Men inden da lod de sig forevige af fotograf Richard Waarsøe foran den udsmykkede Borgerstiftelse.

Også 75-års jubilæet i 1942 stod i skyggen af en krig. Alligevel tillod man sig at markere dagen på nogenlunde samme måde som i 1917, blot var festlighederne henlagt til Hotel København. Chokoladen til chokoladebordet var på grund af rationeringen indsamlet og gemt gennem lang tid.

I forbindelse med jubilæet havde man arrangeret et lotteri med præmier, skænket af byens handlende. Hovedgevinsten var "1 støjfri Nilfisk" der, trods indkøbt til engrospris, kostede ikke mindre end 233 kr. 75 øre.

Dagen sluttede med middag og hyggeligt samvær. En af stiftelsens ældre damer, den 85-årige frk. Sundstrøm, kunne ikke sidde stille, men måtte ud på gulvet og danse en vals.¹⁴

Da man nåede til 100-års jubilæet i 1967 var økonomien ikke særlig god, og øverst på ønskesedlen stod da også pengegaver til hjælp til istandsættelse af bygningerne.

Allerede i 1960'erne var Borgerstiftelsens bygninger i hastigt forfald. Man havde gennem årene brugt mange penge på at moderisere indvendigt, bl.a. var der indlagt centralvarme.

Skønt Borgerstiftelsen i 1967 havde 400 medlemmer, blev det sværere og sværere at udleje lejlighederne, fordi de ikke levede op til boligstandard. De fleste af beboerne var derfor ikke-medlemmer, blandt dem også unge under uddannelse. De fik dog lejlighed med den klausul, at de kunne opsiges med kort varsel i tilfælde af, at en "værdig og trængende" skulle behøve et sted at bo.

BORGERSTIFTELSEN RIVES NED

På grund af ikke mindst de dårlige sanitære forhold - de fleste lejligheder var uden eget toilet, og der var heller ikke indlagt varmt vand - besluttede boligkommissionen, at Borgerstiftelsen ikke måtte anvendes til bolig efter juli 1987, med mindre bygningerne blev renoveret.

Borgerstiftelsen havde ikke selv mulighed for at bekoste en sådan istandsættelse, og kommunen var ikke indstillet på at træde til med økonomisk støtte. Efter megen tovtrækkeri endte det med, at Fællesorganisationens Byggeselskab i 1983 købte Hillerød Borgerstiftelse med det formål at rive bygningerne ned for at give plads til noget nyt.

En gruppe borgere forsøgte at få stoppet nedrivningen under henvisning til, at bygningerne - både arkitektonisk og kulturhistorisk - var bevaringsværdige og derfor burde fredes; Havehuset var et af Hillerøds ældste beboelseshuse, og gårdmiljøet var et af de få bevarede. Forhuset med frontispice var fra 1830'erne og bygget i en stil, der var toneangivende i byen efter branden i 1692.

Men forsøget slog fejl, og ved årsskiftet 1984-85 måtte den gamle Borgerstiftelse lade livet. Arbejdernes Fællesorganisation opførte et lejlighedskompleks på 37 lejligheder, der skulle tjene befolkningen i almindelighed.

I Fællesorganisationens nye ejendom på Borgerstiftelsens grund i Helsingørsgade råder stiftelsen over 10 lejligheder til sine medlemmer. Kontinuiteten mellem den gamle og den nye Borgerstiftelse er symboliseret ved stiftelsens gamle tavle over legatydere, som nu hænger i den nye ejendom.

Da man jævnedes Borgerstiftelsen med jorden, indledtes en ny æra. Ved rejsegildet for den nye bygning mere end hundrede år tidligere, den 12. september 1882, sagde Borgerstiftelsens daværende formand, kammerherre Scholten:¹⁵

Det skal ved denne Bygnings Opførelse erindres, at den i en bevæget Tid, i en Tid fuld af Tvist, staar som et Vidnesbyrd om, at Borgere i Hillerød og Frederiksborg Nyhuse ikke under den megen Strid og Mistillid, Tiden medfører, have glemt at tænke på deres værdige og trængende Medborgere, men for at kunne komme dem til Hjælp gjerne have offret deres Skjærv og deres Arbeide; de have ikke svigtet det Brodersind, der er en Borgers skjønneste Prydelse.

Det er kendte hillerødnavne man støder på, når man ser, hvem der gennem årene har siddet i Borgerstiftelsens bestyrelse, foruden de tidligere nævnte bl.a. farver K. Thygesen, tømrermester F.W. Abben, tømrermester Julius Lange, bagermester Fr. Hansen, isenkræmmer O. Petersen, gartner I. Blomberg, snedkermester Chr. Neergaard, bogtrykker C. Nordlunde, guldsmed Eiler Rasmussen, bagermester L.P. Warnøe, malermester P.M. Petersen, snedkermester Sundstrøm, konfekturhandler Harry Pihl, tandlæge H.J. Kiby, installatør Henning Olsen, smedemester Erik Schmidt, boghandler K.O. Høyer Olsen, snedkermester Allan Svendsen, John Reinhardt, købmand Willerup og Borgerstiftelsens nuværende formand, Erik Larsen. Isenkræmmer Ejnar Olsen og sagfører N.M.H.Olsen er begge udnævnt til æresmedlemmeri henholdsvis 1968 og 1970, efter 40 år i bestyrelsen.

Selv om de gamle bygninger er væk, lever foreningen Hillerød Borgerstiftelse i bedste velgående, og dens formål er i dag, som for 125 år siden, at tilvejebringe gode og billige boliger eller støtte økonomisk med f.eks. huslejetilskud.

Borgerstiftelsen 1976. Der er indrettet lejligheder i tagetagen og påsat fire kviste. På gavlen ses Erik Henningsens "Den tørstige Mand" fra 1905. Bryggeriet har ikke kunnet oplyse, hvornår han blev malet på bygningen, men indtil 1940 var gavlen udlejet til Otto Mønsted A/S. Efter opførelsen af den nye Borgerstiftelse kom han på plads igen i 1988.

I vor tid er bevægelser som Ældresagen og C-holdet udtryk for, at der stadig er behov for sådanne private initiativer, hvis det offentlige svigter. Borgerstiftelsens formål kan siges at være mere aktuelt i 1992 end for blot en snes år siden.

Noter:

1. Hanne Reintoft, s. 29
2. J. Boisen Schmidt: Fra Danehof til Folketing, Kbh. 1963, s. 71
3. Frederiksborg Amts-Tidende, 2. marts 1867
4. Ibid.
5. Frederiksborg Amts-Tidende, 3. juli 1868
6. Frederiksborg Amts-Tidende, 11. juli 1868
7. Frederiksborg Amts-Tidende, 22. juli
8. Frederiksborg Amts Avis, 27. marts 1903
9. Folketællingen 1870
10. Erik Moltke og Elna Møller, ed.: Danmarks kirker, Frederiksborg Amt, 1964, s. 646
11. Ibid., s. 648
12. Frederiksborg Amts Avis, 23. februar 1917, aften
13. Ibid.
14. Frederiksborg Amts-Tidende, 24. februar 1942
15. Frederiksborg Amts-Tidende, 14. september 1882

Litteratur:

- Andersen, Jørgen, ed.: Bogen om Hillerød, Hillerød 1981
- Beyer, Flemming: "Borgerstiftelsen - en grunds historie gennem 300 år" i NoMus, 1988/2
- Danstrup, John og Hal Koch: Danmarks historie, bd. XIII, Kbh. 1965
- Hermansen, Victor: Hillerød By, Kbh. 1925
- Nielsen, Svend: Bysvenden fortæller, Hillerød 1981
Bysvenden fortæller videre, 1982
- Reintoft, Hanne: Om forsorg, 2. ændrede udg., Kbh. 1976
- Uhrskov, Anders: Hillerødbogen, Hillerød 1948
Kultur og Folkeminder, bd. XII, Hillerød 1960
- 1867-1917, Optegnelser i anledning af Hillerød Borgerstiftelses 50-Aarige Bestaaen, Hillerød 1917

Frederiksborg Amts-Tidende 1866ff
Frederiksborg Amts Avis
Nordsjællands Venstreblad
Hillerød Posten

Fortegnelse over fotografier:

- s. 3: Carl Rathsach
- s. 5: Lokalhistorisk Arkiv
- s. 8: Lokalhistorisk Arkiv
- s. 9: Jørgen From Petersen
- s. 12: Hugo Matthiessen,
Lokalhistorisk Arkiv
- s. 14: Jørgen From Petersen
- s. 16: Jørgen From Petersen
- s. 17: Jørgen From Petersen
- s. 18: Lokalhistorisk Arkiv
- s. 22: Lokalhistorisk Arkiv
- s. 24: Carl Rathsach
- s. 25: Carl Rathsach
- s. 26: Lokalhistorisk Arkiv
- s. 29: Lokalhistorisk Arkiv

